

A szaknyelvoktatás tervezése nemzetközi kontextusban

A szaknyelv oktatásának fontosságát Magyarországon több szükséglet-elemzés hangsúlyozta. Jelenleg azonban még nem beszélhetünk arról, hogy a szaknyelvoktatás elfoglalta volna megfelelő helyét a középfokú szakképzésben és a felsőoktatásban. Írásunk – a hatékony tervezés szempontjából kulcsfontosságú – szempontokra irányítja a figyelmet: a szaknyelv és oktatásának értelmezése, a szaknyelvoktatáshoz szükséges oktatáspolitikai döntések, valamint a szaknyelvet oktatók felkészítése.

A társadalmi és gazdasági változások eredményeképpen világszerte növekszik az idegen nyelvek ismeretének, ezen belül a specifikus kommunikációnak megfelelő szakmai nyelvhasználatnak (továbbiakban szaknyelv) a jelentősége. Az 1960-as évektől számos hatás következtében jelentősen kibővült a szaknyelvkutatás-szaknyelvoktatás. Ez a fejlődés azonban a különböző országokban nem egyszerre és nem azonos szinten ment végbe. (1) Magyarországon különösen az 1970-es évek eleje óta több – a nemzetközi szakmai vérkeringésbe való bekapcsolódást ösztönző – szakember, szaknyelvet (is) oktató nyelvtanár és kutató a megújulás-megújítás igényével keresi a hatékony szaknyelvoktatás lehetőségét a kontextusbeli változások figyelembevételével. Napjainkig jelentős tapasztalat halmozódott fel, és számos eredmény vívott ki nemzetközi elismerést. Amint lehetőség nyílt rá, az 1990-es évek elején hazánk éppen egy nemzetközileg is kiemelt fontosságúként kezelt, szaknyelvoktatással kapcsolatos (igényfelmérés) kutatással kapcsolódott be első ízben az Európa Tanács akkorra már évtizedek óta működő idegen nyelvi programjába. (2) Az Idegen Nyelvi Szekció keretében azóta is sokféle példa gazdagítja az örvendetes nemzetközi együttműködést (3), természetesen kibővülve a szaknyelvoktatásra ható további – és Európán is túlmutató – egyéb sokrétű nemzetközi kapcsolatokkal (például szakembercserék, diákok mobilitása stb.). Jó esélyünk adódott arra, hogy a rendszervál-

tásból eredő változások során a hazai szaknyelvoktatás is a nemzetközi színvonalnak megfelelően megújulhasson.

Egy ország idegennyelv-oktatását – így a szaknyelvoktatást is – több tényező befolyásolja: egyrészt a hagyományok, geopolitikai megfontolások, a munkaerőpiac követelményei, modernizációs folyamatok, másrészt a szaktudományok, a nyelvtudomány, a neveléstudomány, valamint fontos részterületeik interdiszciplináris összefüggéseinek alakulása. A mindenkori oktatási rendszer számára nagy kihívás, ugyanakkor fontos kötelesség, hogy megfeleljen ezeknek az összetett társadalmi, tudományos, gazdasági és politikai követelményeknek. A szaknyelvoktatás fontosságát számos magyarországi – igen alapos és sokrétű – igényfelmérés és szükségletelemzés hangsúlyozza. Ezek közül csupán néhány példát kiragadva utalunk az Európa Tanács nemzetközi programjához kapcsolódó országos középiskolai és felsőfokú szaknyelvoktatási igényfelmérésre a Művelődési és Közoktatási Minisztérium, a Munkaügyi Minisztérium és a USIS megbízásából és közreműködésével 1991–1993 között (4), a magyar egyetemek idegen nyelvi lektorátusainak helyzetét elemző felmérésre, amely 1993-ban a Magyar Rektori Konferencia felkérésére készült (5); az érettségi reformjának előkészítését szolgáló, az angol, valamint a német nyelv oktatására irányuló vizsgálatokra, helyzetelemzésekre az Országos Közoktatási Intézet (1997, 1998), valamint a The British Council Hungary

(1999, 2000) programjai keretében. (6; 7; 8; 9) Valamennyi összegzés és ajánlás rámutat a szaknyelvoktatás komplex összefüggéseire, a fejlesztendő területekre.

Bár a rendszerváltás óta a közoktatás tartalmi szabályozása során sok pozitívum ítékelhető változás történt az idegen nyelvek oktatásában (10), még mindig igen sok a tennivaló, hogy csökkentsük a szakemberek nyelvhasználati igényei és a szaknyelvoktatás gyakorlata között tapasztalható eltérést.

A hazai szaknyelvoktatás nem kellő szabályozottságát mutatja például, ha előfordulhat, hogy egyes szakképző közoktatási intézmények elzárkóznak a tanulók jövője szempontjából fontos szaknyelvoktatástól, felsőoktatási intézmények sora mellőzheti a szaknyelvoktatást, vagy ha a kerettantervek az iskolatípus figyelembe vétele nélkül egyforma követelményrendszert határoznak meg mind a gimnáziumok, mind a szakközépiskolák és a szakmunkásképzők számára, holott a szaknyelvoktatási folyamatnak éppen a bővülő igényekre kellene épülnie. El-
lentmondásos helyzetet jelez az is, hogy egyrészt szaporodnak az akkreditált állami szakmai nyelvvizsgarendszerek, másrészt a tervezett idegen nyelvi érettségi vizsgakövetelmények valamennyi iskolatípusra egyformák, a valós szakmai nyelvhasználat igényeinek mellőzésével (kiragadhatjuk például a beszédértés fontosságát a kereskedelemben, a turizmusban, tárgyalásokon stb.). A curriculum-szemlélet előretörésével, valamint a központi szabályozás gyengülésével a helyi

döntéseknek megnövekedett a szerepe, ugyanakkor kellő segítség hiányában nehézségekkel küszködnek a nyelvtanárok a szaknyelvoktatás megtervezésekor.

A szaknyelv, valamint a szaknyelvoktatás sokféle – és gyakran a nemzetközileg általánosan elfogadottól eltérő – értelmezése gátolja a hazai tervezési folyamatokhoz elengedhetetlen széleskörű és egyértelmű párbeszédet, a konszenzus kialakítását. A nélkülözhetetlen oktatásszabályozási dön-

A szaknyelv, valamint a szaknyelvoktatás sokféle – és gyakran a nemzetközileg általánosan elfogadottól eltérő – értelmezése gátolja a hazai tervezési folyamatokhoz elengedhetetlen széleskörű és egyértelmű párbeszédet, a konszenzus kialakítását. A nélkülözhetetlen oktatásszabályozási döntések számbavétele azért fontos, mert a különböző (országos, központi, valamint helyi, intézményi, osztálytermi) szinteken megfogalmazott célrendszer akkor koherens, ha az egyes szinteken az egyre szűkebbé váló célképzés mindig összhangban van a legáltalánosabban megfogalmazott célokkal. A szaknyelvoktatás ellátására való felkészültség pedig azért lényeges, mert specifikus kompetenciát igényel, amelynek a megítélésében jelenleg még mindig bizonytalanság tapasztalható.

tések számbavétele azért fontos, mert a különböző (országos, központi, valamint helyi, intézményi, osztálytermi) szinteken megfogalmazott célrendszer akkor koherens, ha az egyes szinteken az egyre szűkebbé váló célképzés mindig összhangban van a legáltalánosabban megfogalmazott célokkal. A szaknyelvoktatás ellátására való felkészültség pedig azért lényeges, mert specifikus kompetenciát igényel, amelynek a megítélésében jelenleg még mindig bizonytalanság tapasztalható. E három terület részletes feltárása lényegesen meghaladná a jelen írás korlátait, ezért most

mindössze arra vállalkozom, hogy – a nemzetközi és hazai szakirodalom, valamint több évtizedes kutatási és gyakorlati tapasztalatom birtokában – összefoglaljam az általánosan elfogadott nézeteket.

A szaknyelv fogalma

A szaknyelv valamely tudomány(ág), szakmai csoport nyelve, amely egyértelműen és világosan tükrözi a valóságnak

azt a részét, amellyel az adott szakterület foglalkozik, és ezen kereteken belül a kommunikáció eszközéül szolgál. A nyelv alkalmazási szférája, tárgya különbözik az általános nyelvtől, nem pedig maga a nyelv. A szaknyelvi kommunikációban a kommunikatív helyzetnek megfelelő pragmatikai, szemantikai és szintaktikai síkon meghatározott bizonyos eszközöket választanak ki és használnak fel valamely specifikus szakmai kommunikációs cél megvalósítása érdekében.

A nemzetközi idegen nyelvi kommunikáció résztvevőinek meghatározható a földrajzi hovatarozása, a társadalomban elfoglalt helye, igen sokféle társadalmi szerepet – azaz nyelvileg is jellemző viselkedésmódot – töltenek be. Egy jó szakembertől – aki lehet például mérnök, beosztott vagy főnök – ma már Magyarországon is elvárják, hogy ismerjen idegen nyelvet vagy nyelveket. Ezt a nyelvtudást munkája során különböző szituációkban kell hasznosítania. Tipikus helyzetek a következők: külföldi üzletfelekkel, partnerekkel tárgyal, bemutatja nekik a termékeket vagy az üzemet; külföldre telefonál; szakmai levelezést folytat a konvencióknak megfelelően hivatalos vagy kötetlenebb stílusban; jelentéseket készít (például a külföldi tulajdonosoknak); célnyelven szakmai folyóiratokat, műszaki leírásokat tanulmányoz. Tevékenységei során tehát szaknyelvet használ, melynek szabályszerűségei (a szövegek kontextusa, műfaja, típusa, szerkezete, a kommunikatív funkciók, a lexikai, grammatikai, stilisztikai, interkulturális jellemzők) jól megragadhatók, leírhatók. Ugyanez a szakember az idegen anyanyelvűekkel folytatott mindennapi kommunikációban a köznyelvet használja. Tehát foglalkozásának, státuszának, illetve adott szerepeinek megfelelően különböző szituációkban nyelvhasználatában is különbözőképpen viselkedik. A szaknyelvi kommunikáció vizsgálatakor azt célszerű figyelembe venni, hogy a szakember a szakmai kommunikációs helyzetekben milyen tevékenységeket végez, milyen specifikus módon történik az auditív és a vizuális csatornán közvetített üzenetváltás, milyen nyelvi és nyel-

ven kívüli eszközök felelnek meg a kommunikációs interakcióknak. Kutatások egyre bővülő sora támasztja alá, hogy a szaknyelvi és a köznyelvi kommunikáció jellemzői meghatározhatóan eltérőek, és specifikus szabályszerűségekkal rendelkeznek a kontextusnak – a kommunikációs partnerek szándékának, a témának, a helyszínnek és még számos egyéb szempontnak – megfelelően.

A szaknyelvoktatás főbb jellemzői

A szaknyelv értelmezéséből következően a szaknyelvoktatás specifikusan meghatározott idegennyelv-tanítási/tanulási folyamat. Arra irányul, hogy segítse a tanulókat olyan kompetenciák kialakításában, amelyek lehetővé teszik, hogy a különböző szakmák, foglalkozások, idegen nyelven folytatott tanulmányok az általános nyelvi képzéshez viszonyítva pontosabban meghatározott tevékenységeit, feladatait végre tudják hajtani, illetve specifikus követelményeknek feleljenek meg.

A nyelvtanulás abban különbözik a többi tantárgy tanulásától, hogy a nyelvtanulási folyamat nem csupán struktúrákba rendezett ismeretek lineáris elsajátítása, hanem belső mentális rendszer alapján működő, egyéni adottságtól függő tevékenység. Sajátos szükségleten alapuló folyamat, amely már – az anyanyelv és esetleg bizonyos szintű idegen nyelv(ek) használata révén – meglévő tapasztalatokon alapul. Lényeges, hogy a nyelvtanuló idegennyelv-tudásának szintje és kognitív fejlettségi szintje különböző lehet. A szaknyelv tanulása pedig már feltételezi, hogy a tanuló az általános célnyelvet megfelelő szinten ismeri. A szakmai háttér ismerete eltérhet az idegennyelv-tudás szintjétől. További fontos jellemző, hogy a tanulási cél – a nyelv használata – egyben eszköz is a cél eléréséhez. Ezért van különleges jelentősége annak, hogy minél több alkalmat biztosítsunk a szaknyelvet tanulónak a nyelv mielőbbi használatára.

A szaknyelvoktatást főleg a szaknyelvi kontextus iránti érzékenység és a nagyfokú rugalmasság különbözteti meg az álta-

lános nyelvtanítástól. Az oktatás tervezése különböző szintű és jellegű, nélkülözhetetlen szükségletelemzésen alapul, amelynek egyrészt az a célja, hogy minél pontosabban felmérjük a szaknyelvhasználati tevékenységek jellemzőit, másrészt pedig meghatározzuk a lényeges kompetenciák kialakulásához vezető tanulás szükségleteit, feltételeit. A szaknyelvhasználati igények erősen eltérőek lehetnek, azonban kiválasztott kritériumok – például oktatási szintek (közép- és felsőfokú képzés), valamint szakmacsoportok (gazdasági, műszaki-informatikai, vendéglátóipari, természettudományos, kereskedelmi, orvosi stb.) – alapján a jellemző tevékenységek megállapíthatók és rendszerezhetők. Minél pontosabb a szükségletelemzés, annál pontosabban határozhatjuk meg az oktatás távlati és közvetlen céljait, feladat- és követelményrendszerét, valamint a szaknyelvoktatás tartalmát is (kiejtés, nyelvtan, szókincs, pragmatikai és interkulturális elemek, szövegek, tevékenységek, feladatok, stratégiák). Ennek megfelelően kerül sor a tananyagok kiválasztására, a tanítási-tanulási folyamat megvalósítására, végül az értékelésre.

Szükséges oktatáspolitikai döntések

Az idegen nyelvek oktatásának ezen specifikus területe – jellegéből adódóan – egymással szorosan összefüggő, ugyanakkor gyakran egymásnak ellentmondó érdekeket tükröző különféle hatások rendszerében tervezhető. Ahhoz, hogy a szaknyelvoktatást nem csak megtűrő, hanem kedvezően támogató hatások egymást felerősítve érvényesüljenek, egyeztetési folyamatok láncolatára van szükség, amelynek egyik előfeltétele a döntések megvalósítását korlátozó tényezők felismerése és lehetőség szerinti kiküszöbölése. A nyelvi és társadalmi sokféleség, a specifikus igények miatt a különböző országok maguk határozzák meg nyelvvoktatás-politikai kritériumaikat. Megfigyelhetők azonban olyan általános szempontok, amelyeknek a tisztázását nemzetközileg is alapvetően fontosnak tartják a szaknyelvoktatás terve-

zéséhez. Ezeket a szempontokat az alábbiakban foglaljuk össze:

– Nyelvismeret, igények, szükségletek. Milyenek egy ország nemzetközi kapcsolatai a munkavállalás, az idegen nyelven végzett tanulmányok szempontjából? Milyen az idegennyelv-tudás helyzete? Hogyan értékelhető az országos igények, valamint a szükségletek alakulása?

– A nyelvtanulás megkezdésének időpontja. Milyen életkorban kerüljön sor az idegen nyelv tanulásának megkezdésére? Mikor kapcsolódjon ehhez a szaknyelvtanulás megkezdése?

– Nyelvválasztás, a nyelvtanulás jellege. Milyen az idegen nyelvek választásának lehetősége a (szak)nyelvtanuláskor? Milyen jelleggel tanulható a szaknyelv (kötelező, fakultatív formában)? Minden nyelvtanulónak ugyanazt a nyelvet kínálják-e? Figyelembe veszik-e a nyelvek választásakor a szakmák igényeit, a tanulói motivációt, a nyelvtanulási képességeket?

– Az idegen nyelv(ek) tanulásának folyamatossága. Biztosított-e a megkezdett nyelv tanulásának folyamatossága? Milyen a különböző szintek kapcsolata a szaknyelvtanulás szempontjából?

– A nyelvek tanulásának sorrendje. Milyen sorrendben tanulják a nyelveket? Milyen céllal (általános, tanulmányi, szakmai) és milyen sorrendben: egymás után vagy egyidejűleg több nyelv tanulása a kívánatos?

– A nyelvtanulás mennyiségi és minőségi céljai. Milyen tényezők határozzák meg, hogy egy adott (szak)nyelvet milyen mennyiségben (óraszám) tanítanak, milyen prioritások állíthatók fel? Milyen célok megvalósítását tűzze ki a szaknyelvoktatás? Hogyan érhető el reális célok megfogalmazása? Mi befolyásolja a szaknyelvoktatás minőségi szempontjainak meghatározását?

– Nyelvtanárok képzése. Rendelkezésre áll-e a szükséges számú és felkészültségű (nyelv)tanár az igényelt óraszámú és szintű szaknyelvoktatási feladatok ellátására?

– Tantervfejlesztés. A különböző döntési szinteken ki(k)nek a feladata a szaknyelvi tantervfejlesztés? Milyen felkészültsé-

get igényel? Hogyan történik a tantervek értékelése?

– Tananyagkészítés. Hogyan kapcsolódik a szaknyelvi tananyagok a tantervekhez? Milyen tankönyvpolitikai elvek érvényesülnek? Milyen szempontok alapján történik a tananyagok, tankönyvek készítése, elfogadása? Rendelkezésre állnak-e a szaknyelvi tananyagok felhasználásához szükséges eszközök, feltételek? Milyen a szaknyelvi tananyagok hatása, beválása, hatékonysága?

– Vizsgarendszer. Milyen összefüggések vannak a szaknyelvhasználati igények, a tantervi célok, a követelmények, valamint a teljesítmény mérése között? Ki(k)nek a feladata a különböző döntési szinteken a szaknyelvi teljesítménymérésre vonatkozó kérdések kidolgozása? Milyen felkészültséget igényel?

– Tantervi értékelés. Hogyan értékelhető a szaknyelvi tantervek hatása, eredményessége? Milyen módon használhatók fel a szerzett tapasztalatok a szaknyelvoktatási változtatások előkészítésekor?

A fenti döntések kialakításakor a felmerülő igények, valamint felelőségek több érintett szereplő szemszögéből is vizsgálhatók:

– Oktatási Minisztérium: felelős a nyelvpolitika kidolgozásáért, a szaknyelvi tantervek biztosításáért, a szakmákat képviselő országos szervekkel való együttműködésért.

– Tantervfejlesztő csoportok és központok: a tantervi elképzeléseket az oktatás számára realizálják.

– Iskolák és oktatási intézmények: a tanterv tartalmának a megtanításáért felelősek.

– Sajtó- és tömegkommunikációs eszközök: szerepük lehet a szaknyelv-tudás érdekében hozott nyelvpolitikai döntések elfogadtatásában, kiegészítő tanulási lehetőségeket is biztosíthatnak.

– Oktatókutató intézetek: értéklik, milyen hatékonyan sikerül(t) a nyelvpolitikai döntések megvalósítása.

– Tanárképző intézetek: a tanárokat felkészítik a tantervek tartalmának tanítására.

– Tananyagkészítők, tankönyvírók: a szükséges tananyagokat és segédanyagokat előállítják.

– Vizsgaközpontok, vizsgáztató intézmények: a tantervi követelmények alapján összeállított vizsgákat lebonyolítják.

– Külföldi kulturális szervezetek (például az egyes idegen nyelvek oktatását is segítő intézmények): a minisztériumot, iskolákat, tanárképző intézményeket, tananyagkészítőket segítik a nyelvpolitika megvalósításában.

Az oktatáspolitikai döntésekben, valamint a tantervek és a tananyagok kidolgozásában, a tanárok felkészítésében, az értékelésben és a kiegészítő tanulási lehetőségek biztosításában a résztvevők szoros együttműködése és tevékenységük koordinálása elengedhetetlen a szaknyelvoktatás hatékony tervezése érdekében.

A szaknyelvoktatás feladataira való felkészülés

Sajátos problémákat vet fel a szaknyelvoktatási feladatok ellátásához szükséges kompetenciák számbavétele. Olyan specifikus ismeretekre, tudásra és készségekre van ugyanis szükség, amelyek csak ritkán adóttak egyidejűleg és komplex módon egy-egy oktatóban, legyen akár nyelvtanár, akár szakmai oktató. Ugyanakkor nem célszerű magukra hagyni sem a középfokú, sem a felsőfokú oktatásban tanulókat – még magas szintű nyelvtudás esetén sem – a szakmai kommunikáció szabályszerűségeinek megismerésében. (11; 12) Bár autodidakta próbálkozásaik talán előbb-utóbb sikerre vezethetnek, EU-országbeli társaik mögött akkorra azonban már messze lemaradnak.

A nemzetközi szinten ugyanis a szaknyelv oktatását kiemelt fontosságú területként kezelik, és az 1990-es évek eleje óta a nyelvtanárképzés egyik dinamikusan fejlődő területévé vált a nyelvtanárok szaknyelvoktatásra való felkészítése. Magyarországon a kétszakos (például nyelv és szakmai tárgy) tanárképzés mellett a természettudomány szakos tanárjelöltek ezirányú képzése kezdődött el az igények kielégítéséhez. (13) A kéttannyelvű szaktanárképzésen kívül példa van arra is, hogy a magyar és a nemzetközi hallgatóságának

idegen nyelven előadó szaktanszéki oktatókat célirányosan készítik fel specifikus oktatási tevékenységükre. 1993 óta működik már szaknyelvi komponens is tartalmazó idegennyelv-tanárképző program, és egyre növekszik az ezirányú akkreditációra benyújtott tervezetek száma is. (14) Mind ez a szaknyelv-tanítás hazai szükségserűségének felismerését jelzi, ami még a képzési lehetőségek további támogatását és bővítését igényli. Célszerű azonban összefoglalni, milyen tényezők járulhatnak hozzá a specifikus feladatok hatékony elvégzéséhez.

Mindenekelőtt szükséges a szaknyelv-ismeret fontosságát tudatosító és támogató környezet, amely a közös cél érdekében alkalmas színteret nyújt a szakterületek képviselői (szakmai oktatók), a nyelvtanárok és a nyelvtanulók szoros együttműködéséhez. E háromszögben a szakmai tartalom forrása a szakmát képviselő oktató, a nyelvtanítási/tanulási folyamat fő szervezője a megfelelő háttérrel rendelkező nyelvtanár, a nyelvtanuló pedig a szakmai tartalom idegen nyelvű közvetítője lehet. Ez az együttműködés – amely a jelenlegi hazai feltételek között elsősorban a felsőoktatásban működhet sikeresen – kölcsönös előnyöket jelent minden érintett félnek.

A szakmai oktatók értékes információkat nyújthatnak a szaknyelvhasználati helyzetek, szükségletek megállapításához, feldolgozandó szövegeket és egyéb tanulási forrásokat ajánlhatnak. Szimulációs feladatok során vagy reális élethelyzetekben maguk is számos alkalmat teremthet-

nek a tanulók szaknyelvhasználatának fejlesztésére, és mindez nem csak a kéttan nyelvű oktatási intézményekben lehetséges. A szakmai oktató számára az együttműködés azt eredményezheti, hogy fejlődik a nyelvhasználat iránti érzékenysége. A rendszerint bölcsészvégzettségű nyelvtanár számára az együttműködés a szakterület megismeréséhez, a szükségletelemzéshez és a tananyagkészítéshez nyújt lehetőséget. A szaknyelvoktatási folyamatban való szoros együttműködés kiváló al-

A szaknyelvoktatáskor felmerülő módszertani problémák nem választhatók el a nyelvtanárok általános nyelvpedagógiai felkészültségének szintjétől. A hazai oktatásban – ezen belül a nyelvoktatásban – végbement robbanás-szerű változások korábban nem tapasztalt mértékben állítják új feladatok elé a nyelvtanárokat. Új szerepkörükben maximális támogatásra szorúlnak. A szaknyelvoktatás specifikus helyzetében nem várható – még a legideálisabb esetben sem –, hogy mindenkor rendelkezésre áll kereskedelmi forgalomban elérhető és a célnak mindenben megfelelő tananyag. Ezért különös jelentősége van annak, hogy a nyelvtanárok minél több szakmai tananyagtípussal megismerkedjenek, azokat értékelni tudják.

kalmak sorát teremti meg arra, hogy a nyelvtanár kilépjen elszigeteltségéből, és nyelvi, nyelvpedagógiai felkészültsége alapján szaknyelvoktatásra való alkalmasságát, magabiztosságát megerősítse a valós nyelvhasználati helyzetek megismerése és elemzése eredményeképpen.

Összefoglalva: a hatékony szaknyelvoktatás előfeltétele, hogy mind a szakmai oktatóknak, mind a nyelvtanároknak legyen meg a képességük, szándékuk és lehetőségük a közös cél érdekében a nyelvtanulókkal együtt kialakítandó együttműködésre.

Ehhez mindenekelőtt a nyelvtanárok képzését/továbbképzését érdemes megerősíteni, minthogy túlnyomó részben rájuk hárul a szaknyelvoktatási feladatok tervezése. A felkészülés alapvetően az attitűdbeli, nyelvhasználati, módszertani és szervezésbeli gondok kiküszöbölésére irányul.

Az attitűdbeli problémák megoldásához azt célszerű figyelembe venni, hogy a nyelvtanárnak úgy nem kell feltétlenül egy újabb szakmát is elsajátítania, de nem szabad idegenkednie sem tanítványai és kol-

légái szakterületétől, amelyet nagy általánosságokban meg kell ismernie. Az előzőekben már sok szó esett a szükségletelemzésről, ennek lehetőségét érdemes maximszerűen kihasználnia.

Egy adott szakterület nyelvhasználatát legjobban a szaknyelvi kommunikáció manifesztációjának, az írott és beszélt szakszövegeknek az értelmezésével lehet megismerni. Ez magában foglalja a műfajok sokféleségének ismeretét, a szövegek többsikü elemzésének képességét, a közlési szándékok és a szakszövegek közötti interakciókat, a használatbéli követelményeket, valamint a különböző szövegbefogadó és szövegalkotó tevékenységeket. A nyelvtanár további munkája (tevékenységek, feladatok meghatározása) számára lényeges, hogy felismerje a szakszövegekben a köznyelvből már ismert, de a szaknyelvben új funkciókban és eltérően alkalmazott jelenségeket, mérlegelni tudja a fentiekből adódó tanulási lehetőségeket. Azt is érdemes tudatosítania, hogy a szakemberek és a nyelvtanárok előtt különböző jellegű nehézségek adódnak a szövegek feldolgozásakor. Ez a jelenség nem hátrányos, hanem – éppen ellenkezőleg – számos kihasználható előnyt kínál a szaknyelvoktatásban.

A szaknyelvoktatáskor felmerülő módszertani problémák nem választhatók el a nyelvtanárok általános nyelvpedagógiai felkészültségének szintjétől. A hazai oktatásban – ezen belül a nyelvoktatásban – végbement robbanásszerű változások korábban nem tapasztalt mértékben állítják új feladatok elé a nyelvtanárokat. Új szerepkörükben maximális támogatásra szorulnak. A szaknyelvoktatás specifikus helyzetében nem várható – még a legideálisabb esetben sem –, hogy mindenkor rendelkezésre áll kereskedelmi forgalomban elérhető és célnak mindenben megfelelő tananyag. Ezért különös jelentősége van annak, hogy a nyelvtanárok minél több szakmai tananyagtípussal megismerkedjenek, azokat értékelni tudják. Mindez további segítséget nyújthat ahhoz, hogy oktatási helyzetüknek megfelelően biztonsággal tudjanak tananyagokat kiválasztani,

az igényeknek megfelelően módosítani, illetve készíteni. A nyelvtanárok felkészítésébe emellett célszerű még beiktatni mindazokat a módszereket és eljárásokat, amelyek hozzásegítik őket a szaknyelvoktatás jó megtervezéséhez: szükségletelemzési eljárások, az igények és az adott oktatási helyzet értékelése, az adatok oktatási célokká alakítása, a célok operacionalizálása (azaz a követelmények meghatározása), a követelményeknek megfelelő tevékenységek és feladatok kijelölése, a tanulási szintek szerinti elrendezése, tanítási és tanulási stratégiák kidolgozása, valamint az értékelési folyamat megszervezése.

A hatékony szervezés körébe tartozik a szaknyelvoktatást támogató lehetőségek széles skálájának ismerete, az intézményeken belüli és intézmények közötti együttműködés felhasználása, a hazai és külföldi kapcsolatok bevonása a tanulásba. Célszerű a nyelvtanárok képzésébe beiktatni olyan alkalmakat, amelyek során megismerkedhetnek a potenciális lehetőségekkel, a már meglévő jó tapasztalatokkal.

Jegyzet

- (1) TÓTHNÉ KURTÁN Zsuzsa: *30 éves az európai szaknyelvoktatás*. In: ANNUS Gábor – BÁRDOS Jenő – LENGYEL Zsolt (szerk.): *II. Magyar Alkalmazott Nyelvészeti Konferencia 1992*. Egyetemi Kiadó, Veszprém, 1994. 138–141. old.
- (2) KURTÁN Zsuzsa: *Az Európa Tanács szaknyelvi szükségletelemzése és a nyelvtanárképzés összefüggései*. In: KAHÁNNÉ GOLDMAN Leonóra – POÓR Zoltán (szerk.): *Európai dimenziók a hazai nyelvoktatásban*. Tallér Kiadó, Veszprém, 1999. 87–95. old.
- (3) KAHÁNNÉ GOLDMAN Leonóra – POÓR Zoltán (szerk.): *Európai dimenziók a hazai nyelvoktatásban*. Tallér Kiadó, Veszprém, 1999.
- (4) TEEMANT, Annela – VARGA Zsófia – HELTAI Pál: *Hungary's Nationwide Needs Analysis of Vocationally – Oriented Foreign Language Learning: Student, Teacher and Business Community Perspectives*. Művelődési és Közoktatási Minisztérium – Munkaügyi Minisztérium – United States Information Agency – Council of Europe, Bp, 1993.
- (5) ABÁDI NAGY Zoltán: *Felmérés az idegen nyelvi lektorátusok helyzetéről*. *Modern Nyelvoktatás* 1997/4. sz. 47–69. old.
- (6) NAGY Edit – KROLOPP Judit: *Angol nyelv*. In: MÁTRAI Zsuzsa (szerk.): *Középiskolai tantárgyi feladatbankok I. Biológia – Matematika – Angol. Mérés – értékelés – vizsga 2.* Országos Közoktatási Intézet, Bp, 1997. 162 – 207. old.

(7) EINHORN Ágnes (szerk.): *Vizsgatárgyak, vizsgamodellék. Német nyelv.* Országos Közoktatási Intézet, Bp, 1998.

(8) NIKOLOV Marianne (főszerk.): *English Language Education in Hungary I.* The British Council, Bp, 1999.

(9) ALDERSON, Charles – NAGY Edit – ÖVEGES Enikő (szerk.): *English Language Education in Hungary II.* The British Council, Bp, 2000.

(10) VÁGÓ Irén: *Az élő idegen nyelvek oktatása. Egy modernizációs sikertörténet.* In: VÁGÓ Irén: *Tartalmi változások a közoktatásban a 90-es években.* Okker Kiadó, Bp, 1999.

(11) SZÉPE György: *Gondolatok az európai iskolákról és az európai nevelésről.* In: SZÉPE György:

Nyelvpolitika: múlt és jövő. Iskolakultúra, Pécs, 2001. 193–202. old.

(12) BORGULYA Istvánné: *Felkészülés az EU-csatlakozásra.* Modern Nyelvoktatás 1999/2–3. sz. 37–41. old.

(13) BOGNÁR Anikó: *Az idegen nyelvek oktatásának helyzete az Európai Unióhoz való csatlakozás tükrében.* In: KAHÁNNÉ GOLDMAN Leonóra – POÓR Zoltán (szerk.): *Európai dimenziók a hazai nyelvoktatásban.* Tallér Kiadó, Veszprém, 1999. 31–43. old.

(14) KURTÁN Zsuzsa: *A nyelvpedagógia szaknyelvi komponense a tantárgypedagógiák és az általános didaktika összefüggéseiben.* Magyar Pedagógia 1996/4. sz. 389–396. old.

Kurtán Zsuzsa

Választott nyelve a spanyol

Idegennyelv-politikák, társadalmi kényszerek, nyelvválasztás

A körülmények ismeretében könnyen megjósolható, vajon egy ország tanulói – illetve szülei – milyen idegen nyelve(ke)t választanak a kötelező iskoláztatás idején. A választás részint attól függ, hogy az állam milyen idegennyelv-politikát folytat, másrészt pedig társadalmi és egyéni előfeltevések függvénye. Ez a két tényező szorosan összefügg egymással, de a nyelvoktatáshoz szükséges humán erőforrás nehézkes újratermelése, valamint a hagyományok mély gyökerei miatt a konfiguráció csak hosszú évek, évtizedek alatt változik meg.

Az utóbbi ötven évben a magyar társadalom kétszer is átélte az idegennyelv-oktatás politikai indítékú, adminisztratív intézkedéssel történő „revolúcióját”. Az állami beavatkozás, az orosz nyelv kötelezővé tétele, illetve ugyanennek az eltörlése néhány évtizeddel később mindenképpen átrendezte a nyelvoktatási palettát. A szerves fejlődési folyamatokat megzavarta és évekre áttekinthetlenné tette a nyelvi választékot, a nyelvi keresleti és kínálati viszonyokat. Tíz évvel a rendszerváltás után úgy tűnik, hogy a hullámok lassan elülnek. Az orosz nyelv oktatása az Oktatási Minisztérium évente közzétett Statisztikai Tájékoztatóiban rendelkezésre álló adatok szerint néhány évig meredeken esett. Egy ideje, bár igen alacsony szinten, stabilizálódott, helyére az angol és a német nyomult be elsősorban. (1) Vajon miért is nem osztozott a felszabaduló nyelvórákon

az angol és a német mellett több, immár szabadon választható idegen nyelv? A francia, a spanyol, az olasz? Vagy a szomszédos országok nyelvei? A szlovák, a román, a horvát, a szerb vagy az ukrán stb.? Esetleg más, nem európai nyelvek?

Az egyik ok, amelyre hivatkozni lehet (és szokás), az, hogy nem állt rendelkezésre a szükséges humán erőforrás, a tanárok. Azonban ez így nem felel meg a valóságnak. Ugyanis hiába állt volna rendelkezésre nagy számú nem német- és nem angoltanár, kereslet mégis inkább ez utóbbi nyelvekre lett volna, tekintettel az elsősorban gazdasági indítékú, mélyen gyökerező hagyományokra, az egyéni és társadalmi hiedelmekre, mítoszokra és a realitásokra is.

A nyelvválasztást – ahogy az egy francia szerzőnek a szülők könyvtára sorozatban megjelent könyvében is áll – egy, a társadalmi megítélés alapján meglehetősen hie-